

SZLAK FORTYFIKACYJNY

W roku 2005 uruchomiony został oznakowany szlak fortyfikacyjny o długości około 4 km, prowadzący po najciekawszych zabytkach militarnych na wyspie Wolin. Z racji swojego historycznego i edukacyjnego charakteru otrzymał on status ścieżki dydaktycznej.

Szlak rozpoczyna się w FORCIE WSCHODNIM zwanym także FORTEM GERHARDA. To jedyny zachowany fort pruski z dawnego wschodniego kompleksu warownego.

Kolejnym obiektem na trasie „Szlaku fortyfikacyjnego” są bunkry baterii nadbrzeżnej „STRANDBATTERIE”. Umocnienia te wybudowano w latach 1909 – 1910. Swoją nazwę bateria zawdzięczała położeniu tuż przy plaży (niem. Strand – plaża). Do dziś obejrzeć można duży bunkier ze stanowiskami dla armat oraz schron centrali artyleryjskiej.

Bateria uzbrojona była w 4 działa kalibru 150 mm, zamontowane na stropie bunkra. Mogła ona podjąć walkę z okrętami na dystansie niemal 20 km. W części podziemnej bunkra znajdowały się komory amunicyjne i pomieszczenia techniczne baterii. Obok, w osobnym schronie funkcjonowała centrala artyleryjska, wyposażona w ogromny dalmierz optyczny. Stąd obserwowano cele na morzu i kierowano ogniem dział. Bateria wykorzystywana była podczas I wojny światowej i w okresie międzywojennym. Przed wybuchem II wojny baterię jako przestarzałą rozbrojono i zlikwidowano.

Podążając dalej „Szlakiem fortyfikacyjnym” przechodzi się obok dwóch stanowisk namiarowych pruskiej artylerii nadbrzeżnej z początku XX wieku. Pierwszym z nich jest bunkier dowodzenia „HAUPTSTAND OST”. Obiekt był jednym z czterech tego typu stanowisk, wybudowanych u ujścia Świny w latach 1908 – 1911. Dwa z nich funkcjonowały na wyspie Uznam, natomiast dwa pozostałe na wyspie Wolin. Oba mają jeszcze oryginalne pancerne kopuły obserwacyjne.

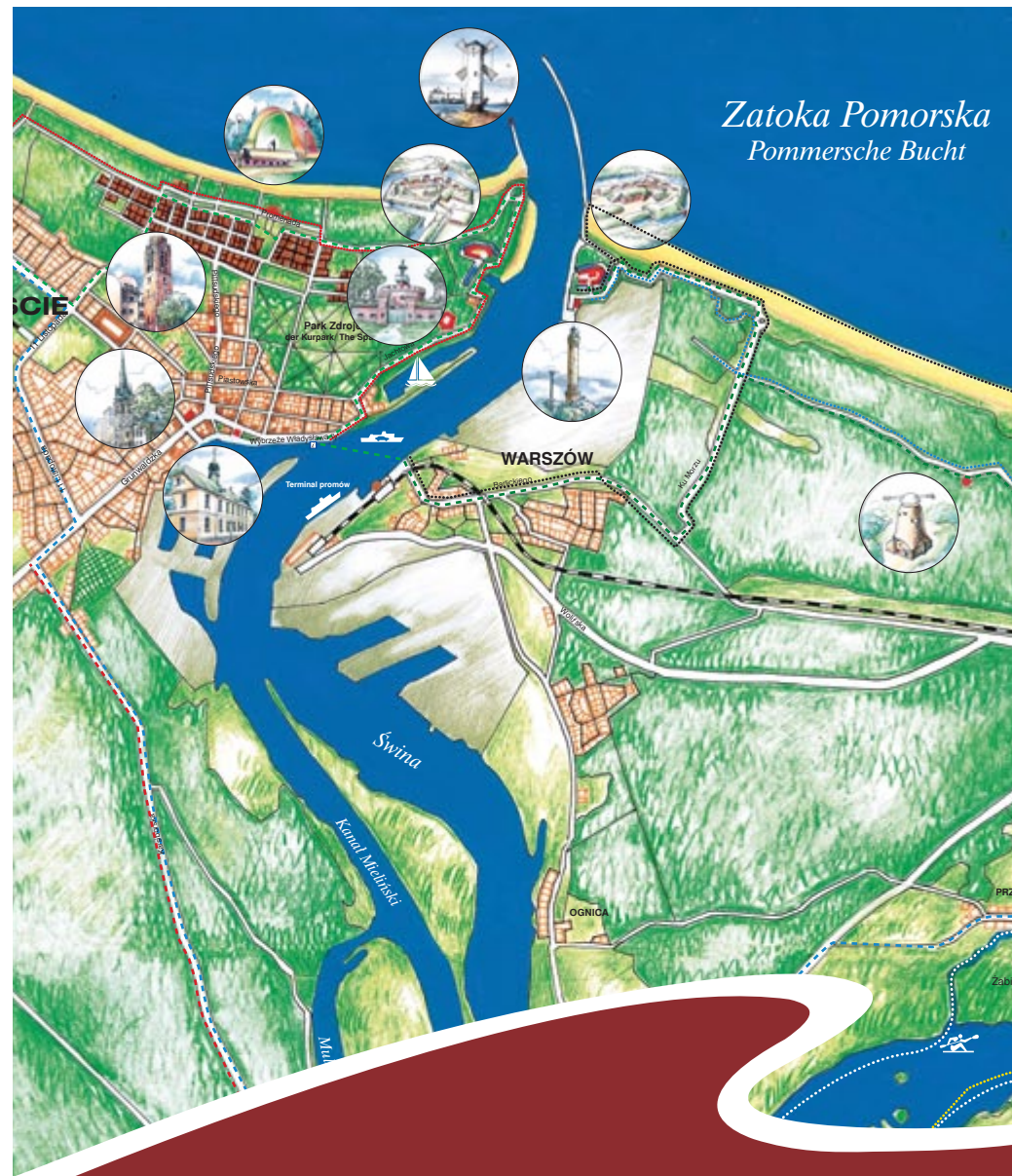
Podczas II wojny światowej wokół twierdzy Świnoujście wybudowano kilkanaście ufortyfikowanych baterii przeciwlotniczych, które miały bronić portu przed nalotami. Obok jednej z takich baterii „OSTSTRANDBATTERIE” prowadzi „Szlak fortyfikacyjny”. Była to tzw. przeciwlotnicza bateria zaporowa, zbudowana na wydmach w latach 1937 – 1938, mogąca strzelać zarówno do samolotów, jak i do okrętów na morzu. Bateria uzbrojona była w działa przeciwlotnicze 105 mm i obrotowy dalmierz optyczny, ukryte pod obrotowymi kopułami pancernymi i zamontowane w betonowych bunkrach. Kompleks baterii składał się z bunkra koszarowego, betonowych działobitni, bunkra elektrowni oraz podziemnego magazynu amunicyjnego. Bateria „Oststrand” obsługiwana była przez artylerzystów Kriegsmarine i funkcjonowała do ostatnich dni wojny. Wielokrotnie brała udział w odpieraniu nalotów alianckich na Świnoujście. Bunkry baterii są najlepiej zachowanymi tego typu fortyfikacjami wokół Świnoujścia. Podobne baterie występowały jedynie na wybrzeżu Bałtyku oraz na Wale Atlantyckim.

Bunkry baterii nadbrzeżnej „FORST” to kolejny zabytek architektury militarnej na „Szlaku fortyfikacyjnym”. Betonowe obiekty wybudowano w latach 1908 – 1910, w pewnym oddaleniu od brzegu morza, aby nie można było dostrzec ich z pokładów okrętów. Nazwa baterii pochodzi od jej położenia w gęstym kompleksie leśnym (niem. Forst – las).

Przy końcu „Szlaku fortyfikacyjnego” znajduje się tzw. „BATALIONOWY REJON UMOCNIONY” czyli zespół prowizorycznych polskich fortyfikacji przeciwdesantowych z okresu „zimnej wojny”. Systemy takich zapór inżynierskich i umocnień wykonanych z betonowych prefabrykatów budowano na polskim wybrzeżu dość licznie. Miały one powstrzymać ewentualny desant wojsk NATO.

„Szlak fortyfikacyjny” kończy się na bunkrze dowodzenia baterii nadbrzeżnej „GÖBEN”. Baterię zbudowano w 1938 roku. Jej bunkry znajdowały się około 3 km na południe od „dzwonu” obserwacyjnego. Zainstalowano tam 3 wielkie działa nadbrzeżne kalibru 283 mm. Bunkier dowodzenia miał być „oczami baterii”. Bateria „Göben” osiągnęła gotowość bojową w 1939 roku. Po kampanii wrześniowej armaty i wyposażenie baterii przeniesiono na wyspę Tarva w Norwegii. Po wojnie „dzwon” wykorzystywany był sporadycznie przez polską marynarkę wojenną. Od niedawna bunkier po kapitalnym remoncie zaadoptowała jako wieżę przeciwpożarową Dyrekcja Nadleśnictwa w Międzyzdrojach. (www.szczecin.lasy.gov.pl)

Tekst: P.Laskowski

Wydano na zlecenie:
Urząd Miasta Świnoujście, ul. Wojska Polskiego 1/5, 72-600 Świnoujście
promocja@um.swinoujście.pl, www.swinoujście.pl

I wydanie Świnoujście 2011
Copyright Urząd Miasta Świnoujście
Nakład: 3.000 egz.
Zdjęcia: T. Ambroszczyk, W. Basałygo, K. Kasperska
Rys. mapy: M. W. Brzeziński

Twierdza na wyspach

FORT ANIOŁA

Fort pruski, wybudowany w latach 1853 – 1858, przeznaczony do obrony zachodniego kompleksu fortyfikacyjnego od strony lądu. Początkowa nazwa fortu „Werk III” przekształcona została na „Engelsburg” (dost. Zamek Anioła) z racji uderzającego podobieństwa do rzymskiego mauzoleum cesarza Hadriana i później siedziby papieskiej.

Konstrukcja: Trójkondygnacyjna rotunda, zwieńczona tarasem i basztą obserwacyjną. W ścianach zewnętrznych otwory strzelnicze dla lekkich dział i broni ręcznej. Wokół budowli wały ziemne o narysie pentagonalnym z ufortyfikowaną bramą obronną, wyposażoną w dodatkowe stanowiska strzeleckie i artyleryjskie.

Do roku 1863 fort otoczono wałami ziemnymi i podwójną fosą wodną. W latach 1870 – 1880 w wewnętrzny wał ziemny wkomponowano 3 schrony dla dział polowych, mały magazyn amunicyjny oraz schron dla kanonierów. Pod koniec XIX w. do fortu doprowadzono łączność telegraficzną, telefoniczną oraz sieć energetyczną. W czasie I wojny światowej obiekt połączono kolejką wąskotorową z innymi fortyfikacjami twierdzy. Wokół fortu pojawiły się stanowiska karabinów maszynowych. W okresie międzywojennym fort przystosowano do wojny chemicznej, montując tutaj gazoszczelne drzwi i pokrywy pancerne okien. Na baszcie wybudowano stanowisko przeciwlotniczej stacji radarowej. Po wojnie Rosjanie przebudowali betonowy bunkier na baszcie oraz postavili obecny maszt dla anten radiowych i radiolokacyjnych. W drugiej połowie XIX w. Fort Anioła obsadzony był przez piechurów i artylerzystów w sile kompanii (około 100 ludzi). Podczas I wojny światowej zaczął tracić na znaczeniu jako obiekt bojowy. W okresie międzywojennym przeszedł we władanie niemieckiej marynarki. W latach 30-tych zainstalowała się tutaj kompania obserwacyjno – meldunkowa obrony przeciwlotniczej. W maju 1945 r. załoga bez walki ewakuowała się okrętem na zachód. Po wojnie fort zajęła sowiecka marynarka, także wykorzystując go jako obiekt obserwacyjny, a następnie posterunek wykrywania i prognozowania skażeń chemicznych i promieniotwórczych. Rosjanie opuścili fort w grudniu 1992 roku. Obecnie na terenie fortu znajduje się ekspozycja stała, organizowane są także liczne wystawy, koncerty, ogniska i spotkania integracyjne.

Adres: ul. Jachtowa dz. 158, 72-600 Świnoujście,
tel./fax: 91 321 35 71, tel.: 601 76 71 71, e-mail: fortaniola@gmail.com

Godziny otwarcia: 9.00 – 20.00 (VII–VIII), poza sezonem od 10.00 – 18.00.
Wstęp: 8 zł/5 zł (dzieci 7 – 14 l.); grupy pow. 10 os. – 5 zł/os.

FORT ZACHODNI

Fort pruski, wybudowany w latach 1856 – 1861, przeznaczony do obrony portu przed nieprzyjacielskimi okrętami. Pierwotna nazwa fortu „Werk IV” ewoluowała kolejno z „Batterie A” i „Westbatterie” na baterię „Henningsen”.

Konstrukcja: Jednokondygnacyjna reduta na planie kwadratu, do roku 1863 wzmocniona murowanymi skrzydłami i otoczona wałem ziemnym oraz fosą wodną. Po 1878 r. ufortyfikowana bateria nadbrzeżna z tarasem artyleryjskim i podziemnymi kazamatami.

W drugiej połowie XIX w. mała reduta artyleryjska przekształciła się w fort reutowy. Na usypywanym od północy wale ziemnym projektowano kolejne stanowiska dla ciężkich armat. W 1881 r. ukończono taras z 7 działobitniami, ciągnącymi się wzdłuż całego fortu. Pod galerią wybudowano dwa sektory podziemi z magazynami amunicyjnymi. W tym czasie fort uzbrojono w 4 armaty Kruppa kalibru 210 mm oraz kilka dział polowych. Na początku XX w. pojawiły się tu karabiny maszynowe i lekkie moździerze. Po I wojnie światowej fort rozbudowano. W okresie międzywojennym znów zainstalowano tutaj baterię 4 dział nadbrzeżnych kalibru 150 mm, których stanowiska zbudowano na koronie północnego wału ziemnego. W 1941 r. na zachodnim skrzydle fortu wzniesiono betonowy bunkier dowodzenia. Po 1945 r. Rosjanie zbudowali w centrum i na obu krańcach fortu 3 betonowe bunkry dla armat nadbrzeżnych kalibru 127 mm. Do początku XX w. fort obsadzony był przez piechurów i artylerzystów (około 300 ludzi). Po I wojnie światowej zainstalowano tutaj szkolną baterię nadbrzeżną III Oddziału Artylerii Morskiej. W 1939 r. część marynarzy z obsługi fortu wzięła udział w ataku na Westerplatte, podczas którego zginął ich dowódca por. Wilhelm Henningsen, wcześniej oficer artylerii w forcie. Na jego cześć „Baterię Zachodnią” przemianowano na baterię „Henningsen”. Na początku 1945 r. bateria wzięła udział w ostrzeliwaniu celów lądowych, po czym jej obsługa zniszczyła działa i ewakuowała się okrętem na zachód. Po wojnie fort wykorzystywała sowiecka marynarka. W roku 1962 obiekt przekazano miastu. Obecnie na terenie fortu funkcjonuje Muzeum Historii Twierdzy, zarejestrowane w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Adres: ul. Jachtowa, 72-600 Świnoujście, tel.: 508 738 118, e-mail: westbatterie@wp.pl

Godziny otwarcia: 10.00 – 15.00 (XII–III), 10.00 – 16.00 (IV i IX), 10.00 – 17.00 (V i X), 10.00 – 20.00 (VI–VIII)
Wstęp: 8 zł/5 zł (dzieci 7 – 14 l.)

FORT GERHARDA

Fort pruski, wybudowany w latach 1848 – 1863, przeznaczony do obrony portu przed nieprzyjacielską flotą. Pierwotna numeracja „Werk II” zastąpiona została z czasem nazwą „Ostbatterie” z racji położenia fortu po wschodniej stronie ujścia Świny.

Konstrukcja: Dwukondygnacyjna, owalna reduta, po 1863 r. otoczona wraz ze wschodnim fragmentem wałów ziemnych fosą wodną. Od 1881 r. ufortyfikowana bateria nadbrzeżna z zachodnią ławą artyleryjską i wschodnią galerią dla dział oraz kazamatami, wyposażona dodatkowo w dwie kaponiery.

W drugiej połowie XIX w. dwukondygnacyjna reduta, pełniąca rolę bloku koszarowo-bojowego została przebudowana, stając się zapleczem wysokich obwałowań ziemnych, skierowanych grotiem w stronę północno-wschodnią. Całość do roku 1863 otoczono fosą wodną. Zwodzony pomost przez fosę wiodł do głównego wejścia do reduty i dalej na dziedziniec fortu. W latach 1870 – 1881 uwagę obrońców przekierowano bardziej na północ, włączając na obszar fortu jego obecną część zachodnią – dawniej baterię dział polowych. Na zachodniej ławie i na wschodniej galerii artyleryjskiej budowniczy przewidzieli 11 stanowisk ogniowych dla dział, na których ostatecznie zainstalowano jedynie 4 armaty nadbrzeżne Kruppa kalibru 210 mm. Fort uzbrojony był także w artylerię polową i później w karabiny maszynowe. Na południowym i północnym odcinku fosi zbudowano dwa schrony strzeleckie tzw. kaponiery, połączone podziemnymi tunelami (poternami) z dziedzińcem fortu. Na przełomie XIX i XX w. do fortu doprowadzono sieć łączności telegraficznej i telefonicznej, kable energetyczne oraz kolejkę wąskotorową. Początkowo obsadzony był przez piechurów i artylerzystów w sile batalionu (około 300 ludzi). Po I wojnie światowej obiekt przeszedł pod zarząd niemieckiej marynarki wojennej, pełniąc jednocześnie rolę pomocniczą aż do zakończenia II wojny światowej. Po wojnie do roku 1961 użytkowany przez Rosjan. Od 1962 r. przekazany miastu. Fort nigdy nie brał udziału w walkach. Obecnie na terenie fortu funkcjonuje Muzeum Obrony Wybrzeża. Odbývają się tu liczne eventy i wydarzenia okolicznościowe.

Adres: ul. Bunkrowa, 72-602 Świnoujście,
tel.: 515 920 993, 503 741 307, 91 321 86 26, e-mail: fort@fort-gerharda.pl

Godziny otwarcia: od 9.00 do zmierzchu (od 1 listopada do 1 kwietnia: 10.00 – 17.00)
Wstęp: 9 zł / 7 zł (grupy pow. 10 osób: 7 zł/os.)